

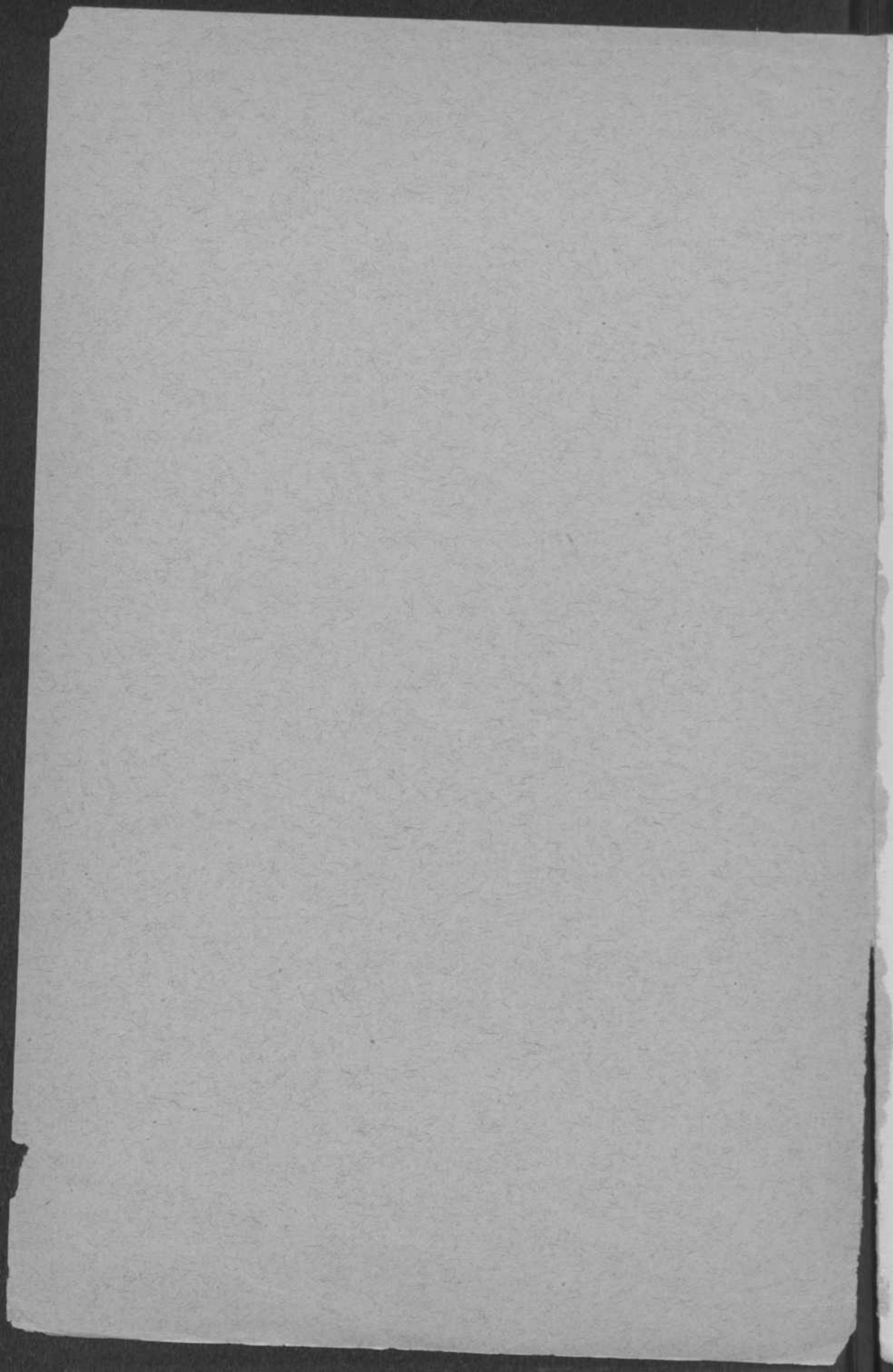
V.8.1151^{II}
OVERDRUK UIT DE
BIJDRAGEN TOT DE TAAL-,
LAND- EN VOLKENKUNDE
VAN NEDERLANDSCH-INDIË
DEEL 89, AFL. II, 1932

AMRTASAÑJIVANĪ

DOOR

Dr. J. GONDA

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

geu

AMRTASAÑJIVANĪ.

DOOR

Dr. J. GONDA.

In de Oud-Javaansche literatuur zal men meerdere malen vermeld vinden de uitdrukkingen *amṛtāñjīwanī* en *amṛtasañjīwanī*, op de in Javaansche teksten gebruikelijke wijze gespeld. Ofschoon over deze woorden, die in wezen slechts een en hetzelfde uitdrukken, reeds door verschillende geleerden iets is opgemerkt — voorzoover mij bekend door de Heeren Van der Tuuk, H. H. Juynboll en Goris —, schijnt het mij toe dat de geschiedenis ervan nog nergens volkomen duidelijk in het licht is gesteld. Zonder uitvoerig op de vele plaatsen, welke men in dit verband zou kunnen vergelijken, te willen ingaan, zal ik mij hier beperken tot de etymologie en naar mijn meening oorspronkelijke beteekenis van deze uitdrukking.

In het Oud-Javaansche Ādiparwa komt het in de Sanskrit letterkunde wèlbekende verhaal voor van Çukra, den purohita der Daitya's, die askese deed om van Çiva een machtig middel te verkrijgen, waarmee hij de Daitya's die in den strijd tegen de Deva's gesneuveld waren wederom in het leven wilde terugroepen (ed. Juynboll, p. 73). Na duizend jaren askese gelukte hem dit, waarop, volgens den tekst: *inanugrahan ta sira sang hyang amṛta sanjīwanī* (sic), *haji ning manghuripakēn mati*, „hij begiftigd werd met de a. s., een tooverspreuk om dooden weer in het leven terug te roepen”. De purohita der goden, Wṛhaspati, kon de gevallenen aan zijn kant niet weer levend maken en verzoon daarom een list: zijn leerling Kaca moest bij Çukra in de leer gaan en achter deze *widyāmṛtasanjīwanī* zien te komen. Hoe dit gelukte wordt op de volgende pagina's verhaald. Aan de uitdrukkingen die in dit verband gebezigd worden: *aji*, *widyā*, wetenschap, tooverspreuk, *mangajya widyāmṛtas*^o (p. 73, r. 25), „de reciteeren, leeren” en aan het vervolg van het verhaal, waar Çukra den *aji* aan Kaca leert (p. 75, onderaan: *winehakēn ira ta sang hyang aji ri sang Kaca, saha rahasyanya winarah nira i tēlas ning aji katama*

de sang Kaca etc.) kan men ten duidelijkste zien, dat er werkelijk van een tooverspreuk, van een geheime wetenschap sprake is.

In de Nawaruci wordt beschreven, hoe Bhīma allerlei avonturen beleeft; op een daarvan doodt hij Indrabāhu. „Nadat bhagawān Awaruci hem levend gemaakt heeft krijgt hij den raad, om de *amṛtāñjīwanī* te zoeken” (Dr. Juynboll, Suppl. Catal. II, p. 292). Wat hier precies bedoeld is, blijkt uit deze korte inhoudsopgave niet. Na deze plaats herinner ik aan de opgave van v. d. Tuuk, K. B. W. II, 456 „daṣabaju, nm. v. e. levend makende *mantra* toegepast met de *amṛta sañdjīwani*, Tantri Z. 1, 57”. Ook de Malat (K. B. W. I, 387) vermeldt de uitdrukking. Op dezelfde plaats (vgl. ook I, 767) citeert Van der Tuuk een passage waar in een in 't Maleisch gestelden tekst gezegd wordt: diambilnja oleh jang antaboga sangjang مرأتين جوان (sic!) maka lalu disiramkannjalalah kapada tubuhnja sang bima maka sang bima pon hiduplah lalu bangun bērdiri. In de door denzelfden geleerde gegeven inhoudsopgave van het Maleische Pandawa-verhaal wordt er over gesproken (Tijdschr. Bat. Gen. 21; 1875).

Dr. Goris bespreekt in zijn dissertatie (Bijdrage tot de kennis der Oud-Javaansche en Balineesche theologie), p. 21 een ṣloka, waarin voorkomt: „om ṣrī Ganggā mahādewi anupamāmṛtañjīwanī”. En zoo zal men er vaker van hooren.

In het Oud-Javaansche Brahmāṇḍapurāṇa vindt men in de beschrijving van het continent Kuṣadvīpa een passage, die in dit verband genoemd moet worden (in Dr. Pigeaud's inhoudsopgave, Tantu Pangḡlaran, p. 317 is het p. 79): op Kuṣadvīpa zijn bergen, en op een daarvan: ri ṇkana ta kahanan in oṣadhilatā, wiṣalya<kā>riṇī ṇaranya, amṛtasañjīwanī ṇaranya waneh, waaruit dus duidelijk blijkt, dat de *amṛtasañjīwanī* hier is een geneeskrachtig kruid, ook anders, nl. „vrij makend van pijlwondenpijn” heetend (vgl. over *wiṣ*^o: K. B. W. III, 553; Kern, V. G. IX, 76). Hetzelfde woord, in het Ādiparwa gebezigd voor 'n aji, doet hier dienst om een geneeskrachtig kruid aan te duiden. Dr. Goris (t.a.p., p. 21, n. 1) schijnt *amṛtāñjīwanī* (de aji) en *amṛtasañjīwanī* (het kruid) te willen onderscheiden, doch men kan, mede wegens het zooeven geconstateerde, aan de juistheid hiervan twijfelen.

Slaat men de parallelplaatsen in de Skt. literatuur op, dan blijkt dat ook daar in de beschrijving van de dvīpa's van geneeskrachtige kruiden sprake is, en wel in het Vāyu Pur. 49, 34 als volgt:

viṣalyakaraṇī caiva mṛtasañjīwanī tathā,

zie Brahmāṇḍa Pur. 1, 19, 39 a; de zaken heeten mahauṣadhīh

te zijn oftewel „a very efficacious medicinal plant” — een mooiere vertaling laat zich niet licht bedenken. Gaan we aan den anderen kant de teksten na, die de in het Ādiparwa verhaalde geschiedenis van Çukra bevatten, dan vinden we Çukra, aan de zijde der Asura's, op de overeenkomstige plaats in het Mahābhārata, nl. I, 76, 3187 sqq. Hier is sprake van een „dooden weer levend makende wetenschap”, nl. 3190 *tān punar jīvayāmāsa Kāvyo vidyābalāçrayāt*, „hen (de gesneuvelden) maakte K. weer levend steunend op de kracht van zijn wetenschap (in vs. 3191 wordt van Vṛhaspati gezegd: na *tān saṇjīvayāmāsa*); vgl. vs. 3192: *saṇjīvinī*; 3215 *saṇjīvanīm vidyām*, en nog enkele plaatsen.

Ook in andere teksten bezit Çukra den levend makenden mantra; men vergelijke bv. Vāyu Pur. 96 (II, 35), 91 sqq.; Brahmāṇḍa Pur. 3, 72, 92 sqq., waar men ook de werkwoorden (*jīvati* en *saṇjīvati*), zooals te verwachten, volkomen promiscue gebruikt ziet (Bmḍ. Pur. 3, 72, 145 sq.). In het Matsya Pur. staat de mededeeling dat de spreuk haar naam ontleent aan het weer-levend maken van dooden als volgt (25, 36): Çukra uvāca: athaihy ehīti çabdena mṛtaṃ saṇjīvayāmy aham, tataḥ saṇjīvanīm vidyām prayuktṡā Kacam āhvayat, „Çukra sprak: nu roep ik met de woorden „kom, kom” den doode weder op, daarna de levenwekkende wetenschap (spreuk) toepassend (uitsprekend) riep hij Kaca”. (vgl. Mhbh. I, 3215, Calc.).

Er zouden nog andere plaatsen te noemen zijn, waar van de *mṛtasaṇjīvanī* gesproken wordt, zoo Brahma Pur. 95, 26; 30. Men zie ook Liṅga Pur. 1, 35, 16: *mṛtasaṇjīvanam tasmāl labdham etan mayā dvija*; 17: *mṛtasaṇjīvanañ cāpi çavam adya vadāmi te*; 25: *mṛtasaṇjīvano mantro mayā labdhas tu Çaṅkarāt*. Naast het geneeskrachtige kruid (men kan hierbij uitdrukkingen als *mṛtasaṇjīvanauśadha*, geciteerd door het Pet. Wdb., V, 879, vergelijken), komt dus ook een mantra van dezen naam in de Sanskrit letterkunde voor (zie ook *m-mantra*, Pet. Wdb., t.a.p.), en dit is door de Javanen zoo overgenomen. Een merkwaardige plaats in dit verband is Oud-Jav. Rām. 23, 32 b:

tuwuhan in oṣadhilatā naranya karēñö wiçalyakariṇī mṛtajīwanī
braṇitasandhinī,

derhalve naast den ons reeds bekenden „pijlwondgenezer” en „dooden weer in 't leven terugroeper” nog een „gewonden heeler”.

De uitdrukking *mṛta(saṇjī)jīvanī* is nu naar mijn meening verkeerd opgevat onder invloed van het bekende Skt. woord *amṛta*, dat ook op Java in gebruik is geraakt (vgl. bv. Ādip. 44 yan ahyun ikuṇ amṛta saṇjī

Garuḍa). Later ziet men dit woord, zooals zoo vele malen geschied is, z'n aanvangs *a-* verliezen; vele voorbeelden kan men vinden: K. B. W. IV, 536 sq. Merkwaardigerwijs wordt dit (*a*)*mṛta* wel gebruikt met *jīwa*, leven, bv. in kady amṛeta ni jīwa manēh hadji, gezegd van 's vorsten bevel (zie K. B. W., IV, 537), terwijl in de Tantri, Z. 4, 6 gesproken wordt van *amṛetañjīwa* (wel < *amṛta n jīwa*). Hiernaast is *Mṛta-jīwa* de naam van een bekende prinses. In het moderne Javaansch heeft men *mṛta*, „verkwikkend, lavend” (Gericke en Roorda, II, 482 sq.). Onder invloed van dit woord *mṛta*, waarvan men nog wist dat het stond voor *amṛta*, zal men nu *mṛta(sañ)jīwanī*, een uitdrukking zoowel door den aard van wat er mee aangeduid werd, als door den halfbegrepen en dus gewijden klank, van hooger orde, langs den weg van inverse analogie den vermeenden volledige vorm hebben gegeven en er *amṛta(sañ)jīwanī* van hebben gemaakt¹). Op zichzelf is dit nieuwe woord, als men aan *amṛta* maar een ruimen beteekenisomvang toekent, volstrekt niet zinledig en het is dus niet vreemd, dat het burgerrecht verkreeg en wel in de twee vormen *amṛtasañjīwanī* en *amṛtāñjīwanī*. De laatste uitdrukking zou men met de bovengenoemde: *amṛtañjīwa* kunnen vergelijken ter verklaring van de *-n-*. Doch het wil mij voorkomen dat we ook hier, als in meerdere gevallen te doen hebben met de bekende inwendige nasaleering, waarmee het Javaansch woorden van vreemde herkomst aantast. In ieder geval lijkt het mij juister te schrijven *amṛtañjīwanī*, met *ā*. De klank van den vorm met *-sañ-* zal tevens zijn invloed hebben doen gelden.

Nu is er een zeer interessante plaats in het Bhomakāwya, 47, 16, waar beschreven is hoe iemand wordt gewasschen en behandeld *saha prayogāmṛta jīwarakṣaṇa*, met het aanwenden, het in praktijk brengen, toepassen van *amṛta jīwarakṣaṇa*, van leven beschermend *amṛta*, of zooals de verklaring geeft: *saha minantran olih pamagēhan urip*, „belezen door een levensbevestiger”, *saha japamṛta jīwa ātmarakṣa*, „met het geprevel van den (*a*)*mṛta*, den levensbeschermer” en voorts met onze hier boven besproken uitdrukking in verband gebracht: *mwah i kaja kagēlaranya mṛtasañjīwanī hinēnjēp*.

Hier wordt dus de *amṛta* voorgesteld als langs bovennatuurlijken weg het leven behoudend. Zonder twijfel is het door beschrijvingen

¹) Men lette ook op Sanskrit teksten als *athāmṛtasañjīva*^o, Mārķ. Pur. 24, 42, waar dus op Indisch terrein dezelfde verwarring bestaat; misschien later ontstaan, althans niet een dwingende reden om de Jav. *amṛtas*^o op deze wijze te verklaren, al bestaat de mogelijkheid.

als deze dat *amṛta*, zooals ik heb geschetst, op het ontstaan van *amṛta*-(*saṇ*)*jīvanī* van invloed is geweest.

Amṛta is de „nectar, de onsterfelijkheidsdrank” (Juynboll, Woordenlijst, s.v.), zeker, maar *amṛta* kan ook in het Sanskrit gebruikt worden voor „geneesmiddel”, als naam van vele planten (*amṛtā*); kortom het bestaat in een wijdvertakt gebruik (vgl. P. W., s.v.).

En gaan we na wat het precies is, dan blijkt ons zonneklaar, dat er in wezen niet het minste onderscheid gemaakt moet worden tusschen *amṛta* als den „levensdrank” en *amṛta* als de „bovennatuurlijke levensverlengingskracht” en dat dit evenmin het geval is bij de parallelle uitdrukking *mṛta*-(*saṇ*)*jīvanī* in de Sanskrit-, (*a*)*mṛta*-(*saṇ*)*jīvanī* in de Javaansche literatuur: het geneeskrachtige kruid en de *aji* zijn in feite hetzelfde; de onderscheiding, die Dr. Goris wil maken, gaat niet op¹⁾. Immers, de *amṛta* is geenszins „a solid substance, like *ἀμβροσία*” (Goldstücker). In de in de Purāṇa literatuur welbekende beschrijving van de maan (Matsya Pur. 125, 40 sqq., Vāyu Pur. 52, 49 sqq., Bṛm. Pur. 1, 23, 51 sqq., Viṣṇu Pur. 2, 12, 1 sqq., Liṅga Pur. 1, 56, 1 sqq., e.a.) wordt gezegd, dat dit hemellichaam gevuld is met een verschillend genoemd vocht, dat de goden drinken; dit heeft aan de eene kant het afnemen van de maan, aan de andere de onsterfelijkheid der goden tengevolge. Door de zonnestraal *Suṣumna* wordt de maan weer gevuld gedurende de periode van toename. Het vocht wordt nu met allerlei namen genoemd, bv. Matsya Pur. 125, 59:

apāṃ sāramayasyendo rasamātrātmakasya ca| pivanty ambumayaṃ devā madhusaumyaṃ tathāmṛtam;

Vāyu Pur. 52, 60 (1e regel gelijkluidend):

pivanty ambumayaṃ devā madhu saumyaṃ sudhāmayaṃ;

Bṛm. Pur. 1, 23, 65 (1e regel als Matsya Pur.):

pibanty ambumayaṃ devāḥ hr̥ṣṭāḥ saumyaṃ svadhāmṛtam;

Liṅga Pur. 1, 56, 8:

pibanty ambumayaṃ devā madhusaumyaṃ sudhāmṛtam;

Viṣṇu Pur. 2, 12, 6 wijkt af:

saṃvṛtam cārdhamāsenā tatsomastham sudhāmṛtam,

pibanti devā maitreya sudhāhārā yato 'marāḥ;

d.w.z. „die *sudhā* en *amṛta*, die zich in de maan bevinden en daarin gedurende een halve maand zijn opgeborgen, drinken, Maitreya, de goden; doordat zij deze *sudhā* tot spijs hebben zijn ze onsterfelijk”.

¹⁾ Het Agni Pur. c. 284 spreekt van *mṛtasaṇjīvanīkarasiddhayogaḥ* (vgl. Goris, t.a.p.).

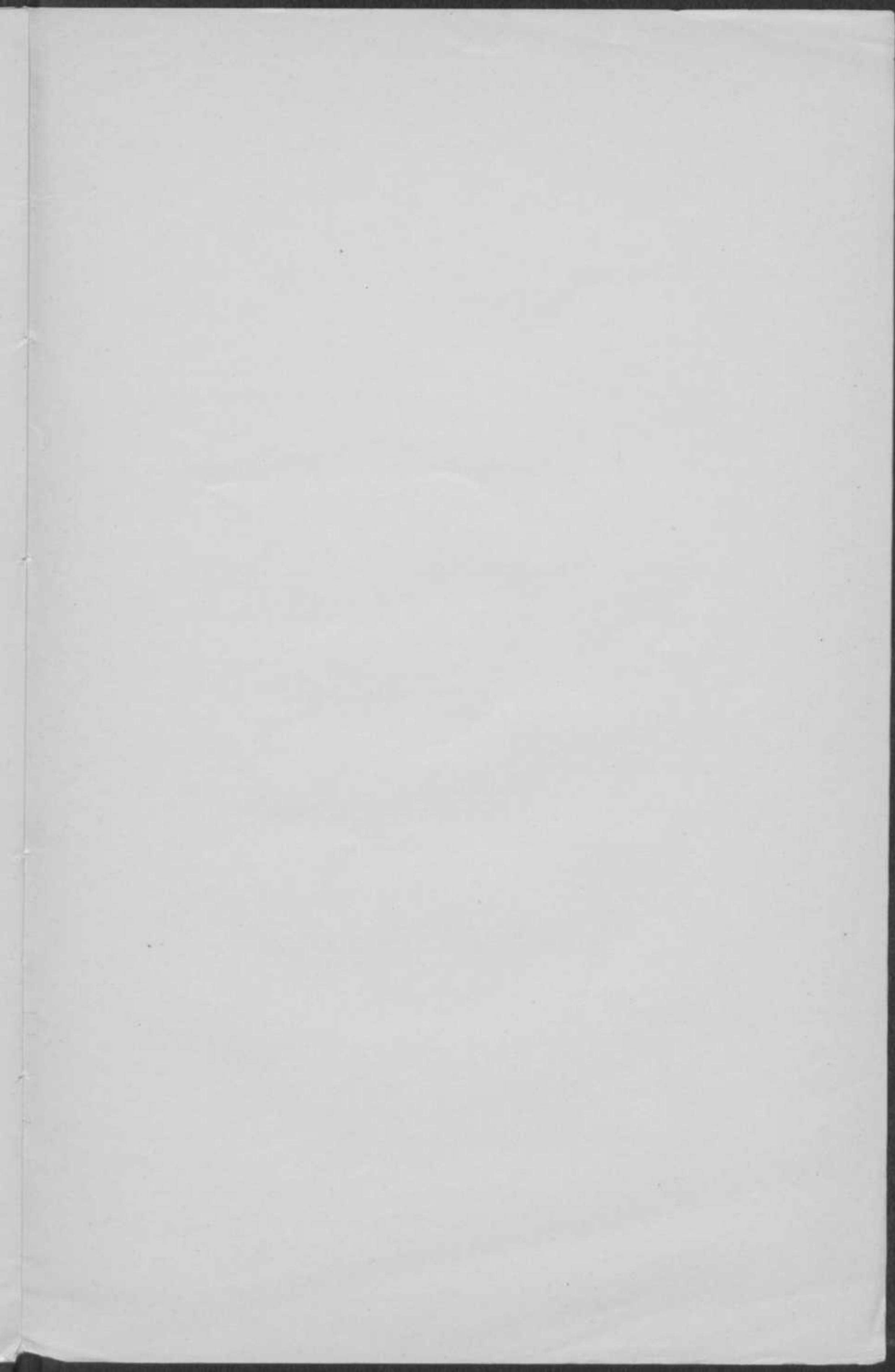
Voor ons van belang is nu de door Hall, in Wilson's Vishṇu Purāṇa, II, p. 300, geciteerde commentaar, die verklaart, dat in dit citaat eerst van *sudhāmṛtam*, later van *sudhā* alleen gesproken wordt: *sudhārūpam amṛtam mṛtyubheṣajam*, d.w.z. „*amṛta*, een geneesmiddel tegen den dood, in den vorm van *sudhā*”, waaruit dus blijkt, dat hier het eerste als het genus, het laatste als het species is op te vatten. Verder leeren ons de geciteerde plaatsen, evenals vele andere, dat *amṛta*, „het geneesmiddel tegen den dood”, *saumya*, tot *soma* in betrekking staande” is. Het soma-sap wordt in de Vedische literatuur met den term *amṛta* aangeduid¹⁾, vgl. bv. Macdonell, Vedic Myth., p. 105 e.a.

Behalve aan dezen soma echter wordt ook aan andere zaken de kracht toegekend om bij nuttiging onsterfelijkheid te verleen (bijzonderheden bij Oldenberg, Religion des Veda, p. 172, n. 1). Men vindt zoo de voorstelling, dat *amṛta* is de bovennatuurlijke kracht die in de planten zetelt en die speciaal in staat is het leven te verlengen en den dood te overwinnen. En concreet opgevat, denkt men zich die kracht gelocaliseerd in het zich in de planten bevindende water²⁾: met dit vocht dat men den zieke ingeeft, verleent men hem het *amṛta*, het bovennatuurlijke geneesmiddel tegen den dood.

¹⁾ Ook op Java bestaat de voorstelling wel, dat er *amṛta* uit de maan komt, b.v. Kid. Sunda I, 38b, waar iemand verheugd is, *lwir kodanan amṛta sang'ke (h)is ning caçih*, „t was hem, als was *amṛta* uit den maanstroom als regen op hem neergedaald” (Bijdr. Kon. Inst. 1927 (83), p. 75). Aan een verwarring denke men liever niet, de soma is *amṛta*.

²⁾ Macdonell, Ved. Myth. p. 107, 108.

30 November 1931.

1440653

